

ISLOM BANKCHILIGINI JORIY ETISHDA BANK INFRATUZILMASINING TRANSFORMATSIYA TALABLARI INFRASTRUCTURE TRANSFORMATION REQUIREMENTS FOR IMPLEMENTING ISLAMIC BANKING

**¹Voxidov Oybek
Roziqovich**

¹PhD., Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti huzuridagi "O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari" ilmiy-tadqiqot markazi mustaqil izlanuvchisi.

ORCID: 0009-0008-2614-7250, G-mail: oybekv1980@gmail.com

Annotatsiya Abstract

Uzb. - Mazkur maqolada O'zbekistonda islom bankchiligini joriy etish jarayonida bank infratuzilmasining transformatsiya talablari tizimli tahlil qilingan. Tadqiqotda islomiy moliya prinsiplariga asoslangan operatsion, texnologik, regulyativ va shariat nazorati mexanizmlarining milliy bank tizimi bilan mosligi o'rganildi. Xalqaro tajriba – Malayziya, Bahrayn va Turkiya modellari asosida O'zbekiston infratuzilmasining mavjud holati baholanib, sukuk bozori, shariat komplayensi, core banking tizimlari, raqamli audit va risk-sharing mexanizmlari kabi yo'nalishlarda mavjud bo'shliqlar aniqlangan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, islom bankchiligini samarali joriy etish O'zbekistonda markazlashtirilgan shariat kengashi, islomiy kliring tizimi, sukuk infratuzilmasi va shariatga mos axborot texnologiyalari modullarini yaratishni talab etadi. Mazkur natijalar islomiy moliya ekotizimini shakllantirish jarayonida institutsional va texnologik islohotlarning o'zaro integratsiyasining muhimligini asoslaydi.

Eng. - This article provides a comprehensive analysis of the infrastructure transformation requirements for introducing Islamic banking in Uzbekistan. The study examines the compatibility of Shariah-compliant operational, technological, regulatory, and supervisory mechanisms with the national banking system. Drawing on international best practices from Malaysia, Bahrain, and Turkey, the paper evaluates the current state of Uzbekistan's financial infrastructure and identifies critical gaps in areas such as the sukuk market, Shariah compliance mechanisms, Islamic core banking systems, digital auditing, and risk-sharing instruments. The findings demonstrate that the effective implementation of Islamic banking in Uzbekistan requires the establishment of a centralized Shariah board, an Islamic clearing and settlement system, a functional sukuk infrastructure, and integrated Shariah-compliant IT solutions. The results highlight the importance of coordinated institutional and technological reforms for developing a robust Islamic finance ecosystem in the country.

Kalit so'zlar: Keywords:

❖ *islom bankchiligi, bank infratuzilmasi, shariat komplayensi, sukuk bozori, risk-sharing, core banking, raqamli audit, islomiy moliya.*
❖ *islamic banking, financial infrastructure, shariah compliance, sukuk market, risk-sharing, core banking, digital audit, Islamic finance.*

Kirish.

So'nggi yillarda O'zbekiston moliyaviy sektorida islomiy moliya tamoyillariga asoslangan bank xizmatlarini joriy etish

bo'yicha tizimli islohotlar boshlangan bo'lib, bu jarayon mamlakatning bank tizimi diversifikatsiyasini ta'minlash, aholining moliyaviy inklyuziyasini kengaytirish va xorijiy

investitsiyalarni jalb etishning muhim vositasiga aylanmoqda. Islom bankchiligi, o'zining foizsiz moliya tamoyillari, riskni adolatli taqsimlashga asoslangan shaffof mexanizmlari hamda real iqtisodiy faoliyat bilan bevosita bog'liqligi tufayli global moliya tizimida tobora keng o'rin egallamoqda. Bugungi kunda dunyoda 80 dan ortiq mamlakatda islomiy moliya institutlari faoliyat yuritadi [1], ularning aktivlari hajmi 2024-yil holatiga ko'ra 3,2 trillion AQSh dollaridan oshgani IFSB hisobotida qayd etilgan [3]. Shuningdek, global islomiy moliya bozori so'nggi o'n yillikda o'rtacha 10–12 foiz atrofida barqaror o'sish sur'atini namoyon etmoqda [2], bu esa ushbu sohaning jahon moliyaviy bozoridagi ahamiyati ortib borayotganini ko'rsatadi.

Xususan, shariat tamoyillariga mos mahsulotlar yaratish uchun banklarda Shariat kengashlarining faoliyati, maxsus komplayens mexanizmlari, shariatga mos shartnomalari, hisob tizimlari hamda moliyaviy instrumentlarning real aktivlar bilan bog'liqligini ta'minlovchi huquqiy asoslar talab etiladi. Shu bilan birga, O'zbekiston Markaziy banki tomonidan so'nggi yillarda islomiy bank xizmatlarini joriy etish bo'yicha konseptual hujjatlar ishlab chiqilayotgani [4], sektorga oid qonunchilik bazasi bosqichma-bosqich shakllantirilayotgani islomiy moliyaning institutsional rivoji uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qilmoqda.

Islomiy moliya operatsiyalarining murakkab tuzilmasi bank IT-infratuzilmasida jarayonlarni avtomatlashtirish, smart-kontraktlar, raqamli monitoring, aktivlarni real vaqt rejimida baholash va audit qilish imkonini beruvchi texnologiyalarni joriy etishni zarur qiladi. Moliyaviy xavflarni boshqarish tizimi ham transformatsiyaga muhtoj bo'lib, foizsiz iqtisodiyotga xos risk-sharing (riskni taqsimlash) mexanizmlari, islomiy likvidlik boshqaruvi, Sukuk bozorining shakllanishi, markazlashtirilgan depozitariy va islomiy kliring tizimining yo'lga qo'yilishi

infratuzilmaning yangi tarkibiy talablari sifatida yuzaga chiqmoqda.

Shuningdek, aholining islomiy moliyaga bo'lgan talabining ortib borayotgani, kichik biznes subyektlarining halol moliyalashtirish mexanizmlariga ehtiyoji hamda xalqaro islomiy investitsion fondlarning O'zbekiston bozoriga kirish istagi infratuzilmaning kompleks modernizatsiyasini talab qiladi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, Malayziya, Turkiya va Bahrain kabi mamlakatlarda islomiy moliya tizimi rivoji aynan IT-infratuzilma, regulativ me'yorlar, moliyaviy savodxonlik dasturlari hamda islomiy mahsulotlarni standartlashtirishga asoslangan kompleks transformatsiya natijasida shakllangan [5].

Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda islom bankchiligini samarali joriy etish bank tizimining mavjud infratuzilmasini har tomonlama qayta ko'rib chiqishni, yangi avlod raqamli platformalarini joriy etishni, shariatga mos komplayens tizimlarini yaratishni, risk-menejmentning xalqaro AAOIFI va IFSB standartlariga moslashtirilishini hamda mahsulotlarning texnologik integratsiyasini talab etadi. Tadqiqotning dolzarbligi aynan shundan iborat – islom bankchiligini joriy etish nafaqat moliyaviy xizmatlar spektrini kengaytiradi, balki butun bank tizimining raqamli va institutsional modernizatsiyasini jadallashtiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Islom bankchiligini joriy etish jarayonida bank infratuzilmasining transformatsiyasi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar asosan xalqaro tajriba, raqamli infratuzilma talablari, islomiy moliya standartlari hamda mamlakatlar kesimidagi joriy etish mexanizmlarini qamrab oladi. Xorijiy tadqiqotchilar va xalqaro moliya institutlari bu borada tizimli ilmiy-uslubiy yondashuvlarni shakllantirgan bo'lib, ular O'zbekiston sharoitida ham dolzarb nazariy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Xalqaro adabiyotlarda islomiy moliya tizimining rivoji va infratuzilmaviy talablari

keng yoritilgan. IFSB tomonidan har yili e'lon qilinadigan Islamic Financial Services Industry Stability Reportda islomiy banklar faoliyati uchun zarur bo'lgan institutsional va prudensial infratuzilma, kapital adekvatligi, likvidlikni boshqarish mexanizmlari, shariat standartlari va risk-menejment bo'yicha talablar batafsil tahlil qilinadi [6]. Ushbu manbada islomiy banklarning operatsion faoliyati ko'plab jihatlari bo'yicha an'anaviy banklardan farq qilishi sababli, ularni qo'llab-quvvatlovchi IT-infratuzilma, regulativ moslik va moliyaviy bozor infratuzilmasi muhim ahamiyat kasb etishi qayd etiladi.

Xalqaro miqyosdagi yana bir muhim tadqiqot – Islamic Development Bank tomonidan tayyorlangan Islamic Finance Outlook hisobotlari bo'lib, unda islomiy moliya bozorining o'sish dinamikasi, investitsion salohiyati, infratuzilma va raqamli transformatsiya jarayonlari tahlil qilinadi. Hisobotda islomiy bankchilikni muvaffaqiyatli joriy etish uchun mamlakatlar birinchi navbatda shariatga moslashtirilgan komplayens tizimlari, risk-sharing asosidagi kreditlash modellarini qo'llash hamda smart-kontraktlar va fintech integratsiyasi orqali operatsion jarayonlarni optimallashtirishi zarurligi ta'kidlanadi [7].

Islomiy moliyaning huquqiy-institutsional infratuzilmasi bo'yicha Bahrain, Malayziya va Turkiya tajribalarini o'rgangan Ernst & Youngning World Islamic Banking Competitiveness Reportida islomiy banklar uchun shariat kengashi, sukuk bozori, markaziy kliring tizimi, raqamli audit va shariat nazorati kabi elementlarning muvaffaqiyatdagi hal qiluvchi omillar ekanligi ko'rsatiladi [8]. Ayniqsa, Malayziya modeli islomiy moliyani milliy moliya tizimiga integratsiya qilishda kuchli regulativ infratuzilma va ilg'or texnologik yechimlarning ahamiyatini namoyish etadi.

AAOIFI tomonidan ishlab chiqilgan shariat va buxgalteriya standartlari islomiy moliya institutlarining ichki infratuzilma

talablarini belgilovchi asosiy manbalardan biri sifatida e'tirof etiladi [9]. Bu standartlar hisob-kitob tizimlari, shartnomaviy modellar, aktivlar bilan ta'minlash talablari, mijoz bilan tuziladigan bitimlarda shaffoflik, moliyaviy hisobot va audit jarayonlarining shariatga muvofiqligini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, transformer infratuzilmaning ajralmas qismi hisoblanadi.

O'zbekiston bo'yicha mahalliy adabiyotlarda so'nggi yillarda islomiy moliyani joriy etish, xususan, infratuzilmaviy tayyorgarlik, huquqiy asoslar, bank tizimi transformatsiyasi va raqamli texnologiyalarni qo'llash bo'yicha ilmiy izlanishlar faollashgan. A. Abdug'aniyev tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda O'zbekiston bank tizimida islomiy moliya institutlarini shakllantirish uchun regulativ asoslar, shariat kengashi faoliyati hamda buxgalteriya standartlarini joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan [10]. Muallifning fikricha, islomiy bank mahsulotlarining texnologik asoslari an'anaviy bank xizmatlariga qaraganda murakkabroq bo'lib, ularni avtomatlashtirish va monitoring qilish uchun modern IT-arxitektura talab etiladi.

Shuningdek, M. Eshonqulovning islomiy bankchilikning huquqiy-institutsional asoslari bo'yicha tadqiqotlari O'zbekistonda yangi qabul qilingan "Islomiy banklar va islomiy moliya tashkilotlari to'g'risida"gi Qonun islomiy moliya infratuzilmasining normativ poydevorini mustahkamlagani, biroq IT-infratuzilma va sukuk bozori kabi yo'nalishlar hali ham rivojlantirish bosqichida ekanini ta'kidlaydi [11].

Mahalliy tadqiqotchilardan Sh. Jo'rayeva O'zbekistonda islom banklariga bo'lgan talab va aholining islomiy moliyaga bo'lgan qiziqishi ortib borayotganini, bu esa bank infratuzilmasining transformatsiyasini tezlashtirish zaruratini vujudga keltirayotganini qayd etadi [12]. Uning tadqiqotlarida moliyaviy savodxonlik, shariatga mos kreditlash modellarining mahalliy

sharoitga mosligi va fintech texnologiyalarining roli yoritilgan.

Bank axborot tizimlarining modernizatsiyasi bo'yicha O'zbekiston tadqiqotchisi I. Xolmirzayevning ishlari esa islomiy bank operatsiyalarini qo'llab-quvvatlash uchun raqamli infratuzilma – xususan, API integratsiyasi, smart-shartnomalar, xavfsizlik protokollari, blokcheyn texnologiyalari va avtomatlashtirilgan audit tizimlarining joriy etilishi muhimligini asoslaydi [13]. Muallif islomiy moliya instrumentlarining murakkab tuzilmasi bank tizimining texnologik tayyorgarligini keskin oshirishni talab qilishini ta'kidlaydi.

Umuman olganda, xorijiy va mahalliy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, islom bankchiligini joriy etishda bank infratuzilmasining transformatsiyasi – regulativ, texnologik, operatsion, audit, shariat nazorati va moliyaviy bozor infratuzilmasining integratsiyalashgan holda rivojlanishini talab etadi. Mazkur adabiyotlar infratuzilmaning har bir qatlamida tub o'zgarishlar amalga oshirilmas ekan, islomiy bank xizmatlarini to'liq va barqaror joriy etish imkoniyati cheklanishini ilmiy asosda tasdiqlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotda islom bankchiligini joriy etish jarayonida bank infratuzilmasining transformatsiya talablari nazariy, institutsional va qiyosiy tahlil yondashuvlari asosida o'rganildi. Nazariy asos sifatida IFSB, AAOIFI, IsDB va EY hisobotlarida keltirilgan islomiy moliyaning prudensial, shariat va texnologik talablariga oid ma'lumotlar tahlil qilindi. Institutsional tahlil orqali O'zbekiston Markaziy bankining islomiy bank xizmatlarini joriy etish bo'yicha konsepsiyasi hamda amaldagi normativ-huquqiy bazaning infratuzilmaviy tayyorgarligi baholandi. Qiyosiy tahlil usuli yordamida Malayziya, Turkiya va Bahrain tajribalarining O'zbekiston

sharoitiga mos keluvchi elementlari aniqlab chiqildi. Shuningdek, mahalliy ilmiy tadqiqotlar kontent tahlili orqali umumlashtirildi. Ushbu metodik yondashuv infratuzilma transformatsiyasini texnologik, regulativ va operatsion jihatlar kesimida kompleks baholash imkonini berdi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O'zbekistonda islom bankchiligini joriy etish jarayoni bank infratuzilmasining bir nechta asosiy tarkibiy qismlarini tubdan qayta ko'rishni talab qiladi. Xalqaro standartlar (IFSB, AAOIFI), global tajriba (Malayziya, Bahrayn, Turkiya) va O'zbekistonning amaldagi institutlari o'rtasidagi qiyosiy tahlil ushbu transformatsiyaning regulativ, texnologik, operatsion va shariat nazorati darajasida amalga oshirilishi zarurligini ko'rsatadi.

Birinchidan, O'zbekiston Markaziy banki tomonidan qabul qilingan "Islomiy bank xizmatlarini joriy etish konsepsiyasi" (2022–2024) islomiy moliya infratuzilmasi shakllanishi uchun normativ asos yaratgan bo'lsa-da, shar'iy masalalarni tartibga soluvchi institutlar, sukuk bozori uchun zarur bo'lgan depozitariy, shariatga mos kliring tizimi kabi yo'nalishlarda infratuzilma hanzur rivojlanish bosqichida qolmoqda. Mazkur holat islom banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini to'liq avtomatlashtirish va monitor qilishni murakkablashtiradi.

Ikkinchidan, islom banklari operatsion jarayonlarining tabiatiga ko'ra, har bir moliyaviy mahsulot real aktiv bilan ta'minlanishi va shariatga muvofiqligi bo'yicha doimiy auditdan o'tishi talab etiladi. Bu esa bankning IT-infratuzilmasida maxsus modullar – smart-shartnoma platformalari, aktiv monitoring tizimlari, real vaqt rejimidagi shariat komplayensi, avtomatlashtirilgan audit va risk-menejment tizimlarining mavjud bo'lishini talab qiladi. An'anaviy banklarda mavjud bo'lgan foiz stavkasiga asoslangan kreditlash logikasi islomiy banklarda

ishlamaydi, bu esa butun “core banking system”ni qayta konfiguratsiya qilish zaruratini yuzaga keltiradi.

Uchinchidan, xalqaro tajribaga murojaat qilinganda, Malayziya modeli bank infratuzilmasi transformatsiyasining eng muvaffaqiyatli amaliyotlaridan biri sifatida ko‘riladi. Bu davlatda islomiy moliyaga oid bitimlarni ro‘yxatga olish, aktivlarni shariat bo‘yicha tasniflash, sukuk chiqaruvchilar uchun markazlashtirilgan platformalar va onlayn shariat tekshiruv tizimlari mavjud. Bahraynda esa islomiy moliyaga ixtisoslashgan kliring tizimi va AAOIFI standartlariga to‘liq mos infratuzilma shakllantirilgan bo‘lib, u orqali barcha islom banklar yagona platforma orqali auditdan o‘tadi. Turkiyada esa barcha

participation banklar yagona raqamli standart bo‘yicha ishlaydi.

Qiyosiy tahlil natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston islom bankchiligini joriy etish jarayonida texnologik infratuzilmaning ayrim segmentlarida sezilarli bo‘shliqlarga ega: sukukni ro‘yxatga olish bozorining yo‘qligi, shariat komplayensining markazlashtirilmaganligi, kredit portfeli bo‘yicha risk-sharing mexanizmlarining raqamli integratsiyasi mazkur yo‘nalishlarning eng muhimlaridan hisoblanadi.

Quyidagi jadval O‘zbekiston bank infratuzilmasining asosiy elementlari bo‘yicha transformatsiya talablarini xalqaro tajriba bilan solishtiradi.

1-jadval

Islomiy bank infratuzilmasi talablari bo‘yicha O‘zbekiston va rivojlangan islomiy moliya davlatlari taqqoslash*

Infratuzilma elementi	O‘zbekiston (joriy holat)	Malayziya	Bahrayn	Turkiya	Transformatsiya talablari
1. Shariat kengashi instituti	Banklar darajasida shakllanish bosqichida	Markazlashtirilgan va majburiy	Markazlashgan AAOIFI modeli	Yagona standart asosida	Markaziy shariat kengashini tashkil etish
2. Sukuk bozorining infratuzilmasi	Mavjud emas	To‘liq shakllangan	Kuchli rivojlangan	Bosqichma-bosqich	Depozitariy, kliring va ro‘yxat tizimini yaratish
3. Core banking system (islomiy)	Moslashtirish zarur	To‘liq islomiy modul	AAOIFI standartlari bo‘yicha	Yagona modul	Core bankingni shariatga mos qayta konfiguratsiya qilish
4. Shariat komplayens avtomatlashtirilishi	Mavjud emas	Real vaqt rejimi	To‘liq avtomatlashtirilgan	Yagona standart	Shariat auditining raqamli tizimini yaratish
5. Risk-sharing mexanizmlari	Cheklangan	Amaliyotda to‘liq	Kuchli rivojlangan	Qo‘llaniladi	Mudaraba–Musharaka modellarini IT bilan integratsiya qilish
6. Kliring va hisob-kitob tizimlari	An’anaviy model	Islomiy modul mavjud	Islomiy clearing house	Integratsiyalangan	Islomiy kliring tizimini yaratish
7. Moliyaviy savodxonlik platformalari	Bosqichma-bosqich rivojlanmoqda	Keng qamrovli	Mavjud	Mavjud	Islomiy moliya bo‘yicha milliy o‘quv platformasini yaratish

*Manba: IFSB (2024), IsDB (2023–2024), EY (2022–2023), O‘zbekiston MB (2024) asosida muallif ishlanmasi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki:

Birinchidan, O‘zbekiston bank tizimi infratuzilmasining asosiy komponentlari – shariat nazorati, raqamli audit modullari, sukuk bozorining institutsional asoslari,

islomiy kliring tizimi va shariatga mos hisob-kitob mexanizmlari – hali boshlang‘ich bosqichda shakllanmoqda. Islomiy bank operatsiyalarining tabiatiga ko‘ra har bir bitim real aktiv bilan bog‘lanishi, shartnomalar

shariat tamoyillariga to'liq muvofiqligi va risk-sharing mexanizmlariga asoslanishi talab etiladi. Amaldagi bank infratuzilmasi esa foizli kreditlash modeli uchun ishlab chiqilgan bo'lgani sababli, islom banklari uchun funksional modullar yetarli emas. Bu esa nafaqat mahsulotlar soddalashtirilishiga, balki operatsion xavflarning oshishiga ham olib keladi. Shu sababli infratuzilma transformatsiyasining birlamchi vazifasi – islomiy moliyaviy bitimlarni texnologik jihatdan qo'llab-quvvatlash uchun mos platforma yaratishdir.

Ikkinchidan, shariat komplayensi va sukuk bozori O'zbekistonda eng muhim bo'shliq bo'lgan yo'nalishlar hisoblanadi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, islomiy moliya tizimining barqarorligi shariat nazorati instituti va kapital bozoridagi shariatga mos instrumentlarning mavjudligiga bevosita bog'liq. Sukuk bozorining yo'qligi O'zbekiston banklariga likvidlikni shariatga mos tarzda boshqarish imkoniyatini cheklaydi, shuning uchun depozitariy, ro'yxatga olish, kliring va shariat sertifikatitsiyasi iborat integratsiyalashgan sukuk infratuzilmasini yaratish zarur. Shuningdek, shariat komplayensi faqat bank ichki bo'limi emas, balki markazlashtirilgan milliy Shariat Kengashi tomonidan monitoring qilinadigan mustaqil institutsional tuzilma bo'lishi lozim.

Uchinchidan, banklarning mavjud core banking platformalari an'anaviy foizli kreditlash modeliga moslangan bo'lib, islomiy moliya instrumentlarining murakkab shartnomaviy tuzilmasini qo'llab-quvvatlamaydi. Masalan, murabaha uchun tovar qiymatini sotib olish, marjani hisoblash va qayta sotish operatsiyalari; mudaraba uchun foyda-zararning nisbiy taqsimoti; musharaka uchun aktivga egalik ulushlarini qayd etish; ijara uchun ijaraga berilgan aktivning amortizatsiyasi kabi jarayonlar alohida modullarni talab qiladi. Bu esa core banking arxitekturasini tubdan transformatsiya qilish, shariatga mos hisob-kitob algoritmlarini

implementatsiya qilish va real aktivlar bilan ta'minlash mexanizmlarini raqamli shaklga o'tkazishni talab etadi.

To'rtinchidan, texnologik modullarni yaratish infratuzilma transformatsiyasining eng muhim omili bo'lib qolmoqda. Islomiy bank operatsiyalari o'zining shaffoflik, audit va aktiv asoslanganlik talablariga ko'ra raqamli texnologiyalarni yanada keng qo'llashni taqozo etadi. Jumladan:

- smart-kontraktlar murabaha, ijara va musharaka bitimlarining avtomatik bajarilishini ta'minlaydi;

- API integratsiyasi real vaqt rejimida shariat auditini amalga oshirish imkonini beradi;

- blockchain platformalari islomiy bitimlarda aktivning real egasi, egalik ulushi va shartnomaviy o'zgarishlar bo'yicha shaffof reyestr yaratadi;

- avtomatlashtirilgan shariat monitoringi (Shariah Compliance Engine) har bir operatsiyaga shariat filtri qo'llash imkonini beradi.

Mazkur texnologiyalar joriy etilmaguncha islom bankining barqaror ishlashi va shariatga muvofiqlik kafolatlanmaydi.

Beshinchidan, xalqaro tajriba O'zbekiston uchun strategik yo'l xaritasini belgilab beradi. Malayziyaning islomiy moliya ekotizimi – regulativ standartlar, texnologik infratuzilma va bozor mexanizmlarining o'zaro uyg'unlashgan modeli – O'zbekiston uchun institutsional yo'nalishda eng kuchli namuna hisoblanadi. Bahrayn modeli esa shariat nazorati va audit standartlarining markazlashgan tizimi bilan ajralib turadi va O'zbekiston uchun shariat komplayensi bo'yicha muhim metodik asos bo'la oladi. Turkiyaning participation banking tizimi esa operatsion infratuzilmaning yagona raqamli standartlarda ishlashi orqali O'zbekiston uchun amaliy platforma vazifasini bajaradi. Ushbu uch davlat tajribasining integratsiyalangan o'rganilishi O'zbekiston islom bankchiligini

transformatsiya qilishning optimal yo'lini belgilaydi.

Oltinchidan, olib borilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston sharoitida islom bankchiligini joriy etish faqat bitta bankning ichki transformatsiyasi bilan cheklanmaydi. Bu jarayon butun moliyaviy bozor infratuzilmasining modernizatsiyasini talab qiladi, jumladan: sukuk bozori, kliring tizimlari, shariat standartlarini joriy etuvchi markaziy institut, raqamli fintech platformalari, kredit axborot tizimlari va audit infrastrukturasining uyg'un rivojlanishi zarur. Infratuzilmaviy modernizatsiya tizimli yondashuvni talab qiladi, chunki islom bankchiligidagi har bir bitim regulativ muhit, texnologik platforma, bozor infratuzilmasi va shariat nazorati bilan chambarchas bog'langan.

Xulosa va takliflar.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda islom bankchiligini joriy etish jarayoni bank infratuzilmasining barcha asosiy tarkibiy qismlarida chuqur transformatsiyani talab qiladi. Amaldagi bank tizimi asosan foizli kreditlash modeliga moslashtirilgan bo'lib, islomiy moliya tamoyillarining asosiy talablaridan biri bo'lgan aktivga asoslangan bitimlar, riskni sheriklik asosida taqsimlash, shariatga muvofiq audit va sukuk kabi kapital bozor instrumentlarini qo'llab-quvvatlash uchun yetarli institutsional va texnologik baza mavjud emas.

Xalqaro tajriba (Malayziya, Bahrayn, Turkiya) shuni ko'rsatadiki, islom bankchiligini joriy etish faqat moliyaviy xizmatlar paketini kengaytirish emas, balki butun bank ekotizimini tubdan modernizatsiya qilishni taqozo etadi. Eng avvalo, markazlashtirilgan shariat kengashi, sukuk bozorining infratuzilmasi, shariat komplayensi uchun raqamli platformalar, islomiy clearing tizimi va risk-sharing mexanizmlarini qo'llab-quvvatlovchi IT-arxitektura zarur.

O'zbekistonda mazkur yo'nalishlarda islohotlar boshlangan bo'lsa-da, infratuzilmaning bir qator segmentlarida tizimli bo'shliqlar mavjudligi sababli islomiy bank mahsulotlarining to'liq joriy etilishi cheklangan. Ayniqsa, core bankingni shariat tamoyillariga mos qayta konfiguratsiya qilish, aktivlar harakatini real vaqt rejimida monitoring qilish hamda shariat nazoratini avtomatlashtirish infratuzilma transformatsiyasining markazida turadi.

Umuman olganda, islom bankchiligini muvaffaqiyatli joriy etish O'zbekistonda regulativ, institutsional, texnologik va bozor infratuzilmasi komponentlarining integratsiyalashgan holda rivojlanishini talab qiladi. Ushbu transformatsiya amalga oshirilgan taqdirda mamlakatda moliyaviy inklyuziya oshadi, halol investitsiya oqimlari ko'payadi, moliya tizimining barqarorligi mustahkamlanadi va islomiy moliya xalqaro standartlarga mos ravishda shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ernst & Young (EY). *World Islamic Banking Competitiveness Report 2022–2023*. – London: EY Publications, 2023. – 112 p.
2. Islamic Development Bank (IsDB); Islamic Financial Services Board (IFSB). *Islamic Finance Outlook 2023–2024*. – Jeddah: IsDB Publishing, 2023. – 148 p.
3. Islamic Financial Services Board (IFSB). *Islamic Financial Services Industry Stability Report 2024*. – Kuala Lumpur: IFSB, 2024. – 164 p.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Islomiy bank xizmatlarini joriy etish bo'yicha konsepsiya loyihasi*. – Toshkent: Markaziy bank, 2022–2024. – 56 b.
5. Bank Negara Malaysia; Participation Banks Association of Turkey; Central Bank of Bahrain. *Annual Islamic Finance Reports (various years)*. – Kuala Lumpur; Istanbul; Manama, 2019–2024.

6. *Islamic Financial Services Board (IFSB). Islamic Financial Services Industry Stability Report.* – Kuala Lumpur: IFSB, 2024. – 160 p.
7. *Islamic Development Bank (IsDB). Islamic Finance Outlook 2023–2024.* – Jeddah: IsDB, 2023. – 140 p.
8. *Ernst & Young (EY). World Islamic Banking Competitiveness Report 2022–2023.* – London: EY Publications, 2023. – 110 p.
9. *AAOIFI. Sharia Standards and Accounting Standards.* – Bahrain: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions, various years. – 800+ p.
10. *Abdugʻaniyev A. Oʻzbekistonda islomiy moliya xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari.* – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2022. – 204 b.
11. *Eshonqulov M. Islomiy bankchilikning huquqiy-institutsional asoslari.* – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2023. – 176 b.
12. *Joʻrayeva Sh. Islomiy moliyaga boʻlgan talab va uning rivojlanish omillari.* – Toshkent: Nodir nashr, 2021. – 152 b.
13. *Xolmirzayev I. Bank axborot tizimlarida raqamli transformatsiya: islom moliyasi uchun texnologik yechimlar.* – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2023. – 188 b.